

Historical Society of Israel / החברה ההיסטורית הישראלית

Religion and Society: Sexual behaviour in the peasant society /
דת וחברה: יחסי מין בחברת האיכרים באנגליה הפוריטנית ובאנגליה העולצת

Author(s): צבי רזי and Zvi Razi

Source:

Zmanim: A Historical Quarterly /

זמנים: רבעון להיסטוריה

17 1985), pp. 68-81 (חורף

Published by: Historical Society of Israel / החברה ההיסטורית הישראלית

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23435604>

Accessed: 02-05-2018 07:58 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel / החברה ההיסטורית הישראלית is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to

Zmanim: A Historical Quarterly / זמנים: רבעון להיסטוריה.

JSTOR

<http://www.jstor.org>

דת וחברה: יחסי מין בחברת

צביל ברי

האיכרים באנגליה הפוריטנית וכאנגליה העולצת

רשימות בתי-הדין הכנסייתיים והמחוזיים של אנגליה בימי-הביניים המאוחרים הן מקור לא-אכזב ללימוד אורחותיה של חברת האיכרים באותה תקופה. מבדיקת חומר החקירה והעדויות באחד מבתי-הדין הללו, בתחילת המאה ה-17, עולה כי ההתנהגות המינית של האוכלוסיה הכפרית לא הודרכה כלל מן הנורמות הדתיות. תאוות הגוף וסיפוקן היו בעיני האיכרים, דבר טבעי וטוב ולא ממשלתו של השטן, ורבים מהם לא ראו ביחסי מין לפני הנישואין ומחוץ לנישואין חטא דתי.

ואמנם 40 אחוזים מן הנשים שילדו את ילדן הראשון הרו לפני הנישואין, בניגוד מפורש לצו הדתי האוסר קיום יחסי-מין לפני הנישואין. ויותר מ-10 אחוזים מכל הלידות הראשונות היו לידות של ממזרים, וגם אומדן זה חסר, שכן לא כל הממזרים נרשמו ככאלה, אם משום התחשבותם של כמרים, ואם משום שחלק מן הממזרים מתו בטרם נטבלו.

אולם תופעות אלה לא היו ביטוי דווקא לפריצות ולערעור מוסד המשפחה וערכי החברה, כפי שגרסו היסטוריונים וסוציולוגים רבים, אלא תוצאה של נסיבות כלכליות שהיקשו על בני השכבות הנמוכות להקים משפחה. הריסונים השונים שהטילה החברה הכפרית על היחיד בה לא נבעו דווקא מן האיסורים והדרשות של הכנסייה, אלא באו למנוע שואה כלכלית וקונפליקטים חברתיים.

ועפה בחזרה לחשכה בחוץ. כך מופיעה אם הממזר בפנקס הקהילה פעם אחת ושבה לאלמוניותה לאחר מכן. לעומת אלה מוצאים גם נשים שילדו יותר מממזר אחד ושהיו מיעוט, ולהן קוראים החוקרים "repeaters", כלומר "חוזרות". מלבד הנשים שילדו מחוץ לנישואין אפשר לאתר בפנקסי הקהילה גם את הנשים שהרו בטרם נישאו. על-ידי מדידת הזמן שעבר בין תאריך הנישואין לתאריך הלידה של הילד הראשון.

הנתונים מהפנקסים של 480 קהילות באנגליה לתקופה שבין 1550 לשנות ה-30 של המאה ה-19, נאספו במשך שנים אחדות על-ידי אלפי מתנדבים ונשלחו לעיבוד ממוחשב ב-Cambridge Group for the History of Population and Social Structures. את הנתונים על הממזרים עיבדו פיטר לאסלט וקרלה אוסטרבאן, שחישבו באחוזים את שיעור הלידות הבלתי-חוקיות מתוך כלל הלידות. הנתונים המעובדים הללו מראים ששיעור הממזרים עלה מ-1.3 אחוזים בשנות ה-70 של המאה ה-16 ל-2.84 אחוזים בשנות ה-80, ל-3.08 אחוזים בשנות ה-90 ול-3.20 אחוזים בעשור הראשון של המאה ה-17. בעשור השני של המאה ה-17 השיעור החל לרדת. כמו כן, נמצא שבין 1550 ל-1599 31 אחוזים מכלל הנשים שנישאו הרו לפני הנישואין, ובין 1600 ל-1649 ירד מספרן ל-23 אחוזים. כדי לקבל מושג על מספר הנשים שקיימו יחסי מין לפני הנישואין צריך לאמוד את שיעור הממזרים לא מתוך מספר הלידות כולו, אלא ממספר הלידות הראשונות בלבד. כיוון שרבע מכל הלידות שנרשמו בפנקסי הקהילה היו לידות ראשונות, עלינו להכפיל את שיעור הממזרים ב-4. כך, בעשור האחרון

כלל זה והאם, בראשית העת החדשה, השתנתה התנהגותם בהשפעת הפרוטסטאנטיות הרדיקלית, דהיינו הפוריטניות. המחקר הרציני של ההתנהגות המינית של אנשי אירופה בעבר מצוי עדיין בחיתוליו. אולם, בשנים האחרונות, נתפרסמו כמה מחקרים חשובים בנושא, המתמקדים באנגליה בראשית העת החדשה. כאשר לתקופת ימי-הביניים, המחקר שרוי בשלב העוברי. ואף על פי כן, החלטתי לדון לא רק בראשית העת החדשה אלא גם בשלהי ימי-הביניים, להציג את המימצאים הקיימים ולנסות להעמיד תזה העשויה לסייע בקידום המחקר. בשל השוני בכמויות ובאיכויות של הנתונים העומדים לרשותי, אתחיל את הרצאת הדברים בדיון במאות ה-16 וה-17, ורק לאחר מכן אעבור למאות ה-13 וה-14.

יחסי-מין לזירוז הנישואין

ראשית, הבה נראה מה מלמדים על ההתנהגות המינית של האיכרים פנקסי הקהילה (parish registers), שבהם נרשמו לידות, נישואים ומיתות, החל מאמצע המאה ה-16 ועד שנות ה-30 של המאה ה-19. בפנקסים אלה נרשמו גם תינוקות לא-חוקיים (bastards), כלומר ילדים שנולדו לאמהות לא נשואות. נשים, שנרשמו פעם אחת בלבד בפנקסי הקהילה בגין לידת ממזר, נקראות בפי החוקרים "סנוניות" (sparrows). ההשראה לשם נסמכת על קטע מפורסם בחיבורו של בֶּדֶה (Bede) מראשית המאה ה-8, תולדות הכנסייה של האומה האנגלית, ובו מתוארת הסנונית כציפור שטסה אל החדר מתוך חשכת ליל החורף, מרחפת כהרף-עין ליד האח הבוערת

מאז ימי "אבות הסוציולוגיה", מארקס, נֶבֶר ודירקהיים, מעסיקה שאלת יחסי הגומלין בין דת לחברה היסטוריונים, סוציולוגים ואתרור-פולוגים. אולם, גם אם אין עוררין על קיומם של יחסי גומלין כאלה, בעינה נותרת הבעיה כיצד אפשר להראות, באופן ברור וקונקרטי, את השפעת הדת על החברה ואת השפעת החברה על הדת. הקושי נובע מכך שהתחומים השונים של ההווה האנושית שזורים אלה כאלה, משתנים בקצב לא-אחיד וקיימים כקטיגוריות נפרדות ומובחנות, לאמיתו של דבר, רק באופן אנאליטי. ההתפתחות שחלה, מאז מלחמת העולם השנייה, בהיסטוריה החברתית והכמותית ואימוצן של מתודות חדשות מתחומים שונים של מדעי החברה, מסייעת לנו לא רק בשיטות מחקר בדוקות אלא גם הודות לנתונים חדשים, מגוונים ורבים על בני השכבות הנמוכות. נתונים אלה עשויים להאיר בבהירות רבה יותר את זיקת הגומלין בין דת לחברה.

אחת הדרכים שבהן אפשר לחקור את השפעתה של הדת על החברה היא בדיקת השתנותה או אי-השתנותה של התנהגות המאמינים על-פי צווי המוסר הדתי. השאלה איננה האם היו סטיות ממצוות הדת, שכן אין מערכת נורמטיבית ללא סטיות, אלא האם הפנימו המאמינים צווים אלה או שמא, בעניינים מסויימים, נהגו על-פי נורמות אחרות, לא דתיות. בין תחומי ההתנהגות החברתית שהד-תות המונותאיסטיות ניסו לעצב, נמצא גם תחום ההתנהגות המינית. הנצרות, בניגוד ליהדות ולאסלאם, הטילה הן על גברים והן על נשים איסור חמור לקיים יחסי מין מחוץ למסגרת הנישואין. במאמר זה אנסה לבדוק האם נהגו איכרי אנגליה בימי-הביניים על-פי

של המאה ה-16, 12.32 (4×3.08%) אחוזים מכל הלידות הראשונות היו של ממזרים. אם נוסף לזה את אחוז האמהות שהרו לפני הנישואין באותה תקופה, דהיינו 31 אחוזים, מצאנו ש-43.32 אחוזים מסך הנשים שילדו את ילדן הראשון באנגליה באותו זמן, הרו בניגוד מפורש לצו הדתי האוסר קיום יחסי מין לפני הנישואין. אם כמעט מחצית מן הגברים ומן הנשים נהגו שלא על-פי הנורמה הדתית, אי-אפשר לראות בכך תופעה חריגה או יוצאת דופן. וזוהי רק אומדנה מינימלית, משום שלא כל הילדים הלא-חוקיים נרשמו כממזרים. ההתעלמות ממקרי ממזרות, שנבעה מטוב לבם של כמרים מסויימים, והעובדה שחלק מן הממזרים מתו בטרם נטבלו, מסבירות את אי-הופעתם בפנקסי הקהילה. יתר על כן, סביר להניח שמספר הנשים שאיבדו את בתוליהן לפני החתונה היה גבוה בהרבה, אלא שלא כולן הרו לפני החתונה ולכן אין הן מופיעות בסטטיסטיקה. מכאן יש מקום לסברה, שבתקופה הנדונה כשזוג החליט להתחתן, בין אם ניתן לכך פומבי בחוג המשפחה והידידים, בטקס פורמלי של אירוסין, ובין אם לא, התחילו בני הזוג לחיות חיי אישות מבלי להמתין להיתר הדתי שניתן רק עם הנישואין בפתח הכנסייה. הנחה זו מתחזקת נוכח העובדה שנמצא שהגיל הממוצע של ה"סנוניות" בעת לידת הממזר זהה לגיל הממוצע שבו נשים התחתנו באותה תקופה. בין 1600 ל-1649 היה גיל הנישואין הממוצע 26.0 שנים, ואילו גילן הממוצע של אמהות הממזרים היה 26.5 שנים. בין השנים 1650 – 1699 התחתנו נשים בגיל 27.3, וה"סנוניות" ילדו בגיל 27.2. כמו כן, התברר שמוצאן של מרבית ה"סנוניות" היה מן השכבות הנמוכות של החברה הכפרית. מכך אפשר ללמוד שהממזרות היתה לא ביטוי למתירנות מינית, לעירעור מוסד המשפחה וערכי החברה, כפי שסוציולוגים והיסטוריונים רבים חשבו, אלא תוצאה של נסיבות כלכליות שהיקשו על בני השכבות הנמוכות להקים משפחה. במלים אחרות, נערו הכפר שמרו על בתוליהן תקופת זמן ארוכה למדי גם אחרי הגיען לבגרות מינית, והסכימו לוותר עליהם רק כשהגיעו לגיל שבו נהגו להתחתן בקהילה שלהן. יחסי המין שקדמו לחתונה היו חלק מתהליך החיזור והנישואין בחברה הכפרית. הבנות שכבו עם אותם גברים שהן האמינו כי ישאו אותן לאשה, ובמקרים רבים הן הניחו, בצדק, שהריון יורז את החופה. ברוב המקרים אמנם הובילו יחסי המין אל החופה, אולם, במקרים שבהם הנערות היו מבית עני וללא

נדוניה והמצב הכלכלי של בני זוגן גם הוא לא היה שפיר, לעתים קרובות לא נסתיימה תקופת החיזור בחופה וקידושין, אלא בלידת ממזר. לכן אין זה מקרה ששיעור הממזרים באנגליה הגיע לשיא בעשור האחרון של המאה ה-16 ובעשור הראשון של המאה ה-17, בתקופת המשבר הכלכלי החמור אשר פגע לא רק בפועלים ובאיכרים הזעירים, אלא גם באיכרים הבינוניים. בניגוד ל"סנוניות" שילדו ממזר כתוצאה מתקלה בדרך אל החופה, ואשר נישאו בדרך כלל לאבי ילדן או לגבר אחר, היו ה"חוזרות" מתירניות באמת, מבחינה מינית, בכך שקיימו יחסי מין עם גברים רבים. אמנם היו ביניהן כאלה שחיו עם גבר אחד כבעל ואשה לכל דבר, אולם משום שהן או בני זוגן כבר היו נשואים, נרשמו ילדיהן כממזרים. אבל רובן אכן התעופפו מגבר אל גבר, ולעתים קרובות גם מכפר אל כפר. המקורות מלמדים שהן באו משולי החברה הכפרית, היכן שמלחמת הקיום הקשה מנעה חיים יציבים, ובכלל זה חיי משפחה מסודרים. רבות מהן החזיקו בתי מרוזח כפריים או עבדו בהם, חלקן היו פילג' שים והאחרות היו נפקניות באופן חלקי או מלא. נמצא גם שאמהותיהן ואחיותיהן של רבות מנשים אלה היו "חוזרות" אף הן.

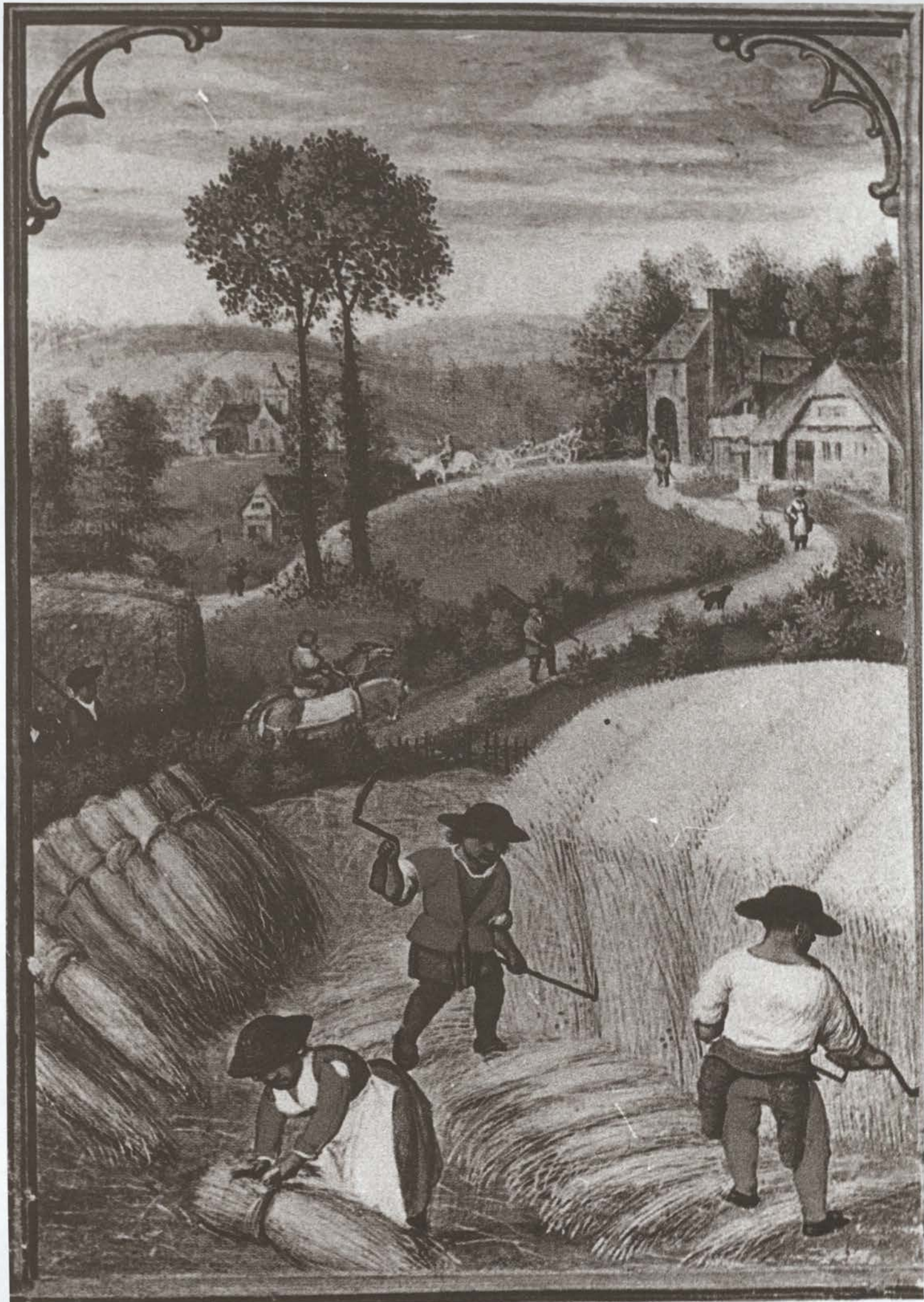
חרטה, וידוי פומבי ומלקות

לנוכח ההתעלמות של חלק מה גדול מציבור האיכרים מן האיסור הנוצרי לקיים יחסי מין מחוץ לנישואין, לא הסתפקה הכנסייה המתוקנת באנגליה בדברי תוכחה ומוסר של דרשנים, אלא הפעילה נגדם, במקרה של עבירות חמורות שפגעו בשלום הציבור, את בתי-הדין שלה ואת בתי-הדין המחוזיים (Quarter Sessions). הכרת ההליכים והעונשים של בתי-דין אלה ובדיקת רשימותיהם יזרו אור נוסף על ההתנהגות המינית של האיכרים. עבירות מין נדונו בבית-הדין הכנסייתי על סמך קובלנה פרטית או על סמך דיווחם של "גבאי הכנסייה" הפרוכיאלי (church-wardens) שנבחרו מבין הכפריים העשירים, כלומר ה"yeomen". רוב עבירות המין הגיעו לידיעתו של בית-הדין כתוצאה מהדיווח של "גבאי הכנסיות". החוק אמנם חייב אותם לדווח על כל העבירות, אך לעתים רחוקות בלבד בדקו את מעשיהם, ומשום כך שיקול דעתם הוא שהכריע מי מן העבריינים יזומן לבית-הדין ואילו עבירות ידווחו. בית-הדין גבה עדויות על פרטי המקרה ונסיבותיו, שלא בנוכחות הנאשם, ולאחר מכן זימן אותו

למשפט. בבית-הדין הנאשם מסר את גירסתו ואם כפר באשמה, היה עליו לשוב כעבור שבועיים כדי לטהר את עצמו בשבועה, כשהוא מלווה בכמה אנשים שנשבעו למענו. בינתיים נהגו לפרסם את דבר ההכחשה בקהילה, על מנת שיבואו עדים נוספים היכולים לסתור את גירסת הנאשם. חלק מן הנאשמים שהורשעו נפטרו בהבעת חרטה ובהבטחה שלא לשוב על מעשיהם הנלוזים. אך על עבירות חמורות וחוזרות הוטל עונש פומבי. על הנאשם או הנאשמת היה לעטות סדין לבן ולשמוע, ביום ראשון ליד בימת התפילה, דרשה בגנות העבירה שביצע. אחר כך היה עליו לחזור בקול על פרטי העבירה, להביע חרטה ולהבטיח שלא יחזור על מעשהו. לפעמים נאלץ הנאשם לחזור על טקס הווידוי בכנסייה הקתדרלית הקרובה, ולעמוד ביום שוק בעיר המחוז על שרפרף, יחף וגלוי ראש, עטוי סדין ובידו שלט שעליו רשומים פרטי העבירה שביצע.

בתי-הדין של המחוז טיפלו, כאמור, בעבירות מין שהפרו את שלום הציבור כמו אונס או זנות. הם דנו גם בממזרות, משום שלפי החוק, כאשר האב לא נמצא, תשלום המזונות והוצאות גידול הילד היו מוטלים על הקהילה שבה חייתה אמו של הממזר. העונשים שגזרו בתי-דין אלה היו חמורים יותר; הלקאה פומבית, מאסר ומוסד לתיקון המידות, ורק לעתים רחוקות הם הסתפקו בוידוי פומבי. למשל, שופט השלום של מחוז סמרסט (Somerset) ציווה, בסוף הקיץ של שנת 1621, להלקות אחרי תפילת הערב את אגנס פול שילדה ממזר, בעודה מובלת ברחובות הכפר "until her body be bloody" (עד שגופה ייזוב דם).

רשימות בתי-הדין הכנסייתיים והמחוזיים, מסוף המאה ה-16 ומתחילת המאה ה-17, מאוד מפורטות, וכך עומד לרשותנו רישום מלא ומדוייק של כל חומר החקירה והעדויות. הרשימות של בתי-המשפט של מחוז סמרסט בדרום-מערב אנגליה נחקרו ופורסמו על-ידי ההיסטוריון ג. ר. קייפה. העדויות המפורטות שהוא מביא ואחדים ממימצאיו יסייעו בידי לבדוק את ההבחנות שנגזרו מנתוני הממזרות וההריונות שקדמו לנישואין, וללקט מידע נוסף על ההתנהגות המינית של האוכלוסיה. אפשר, כמובן, לטעון שמרשימות בתי-דין מקבלים תמונה מעוותת של החברה, שכן לבתי-המשפט מגיעים רק החורגינים שאינם יכולים ללמד על הכלל. אלא שטענה זו איננה תקפה במקרה שלפנינו, שכן לבתי-המשפט שאנו דנים בהם, הגיעו לא רק מאות הנאש-

מים, אלא גם אלפי אנשים אחרים, ולפעמים אפילו כפרים שלמים, כדי למסור עדות. עדויות אלה שנתנו, לעתים קרובות, אנשים מכובדים בקהילה, חושפות את הגישות שהיו מקובלות באותה חברה לשאלות המעניינות אותנו, לא פחות משהן חושפות את העבירות שהובאו לבית המשפט.

מישגל על עמוד-מאי

מלבד במקרה של ממזרים, המהווים עדות חותכת לקיום יחסי מין אסורים, נשאלת השאלה כיצד הגיעו מעשים הנעשים בצינעה לידיעת הכלל ואחר-כך לבית-הדין. היו זוגות שנתפסו בקלקלתם. למשל, בשנת 1620 בערב קיץ, בשעה שקרני השמש היו מאירות ומ-חממות עדיין, יצאו שני כפריים מכובדים לקצור עשב ליד הנחל, כשפתע ראו גבר ואשה פוסעים בשדה שמנגד עד לגדר שיחים שבפאתיו, ושם צנחו ונעלמו מהעין. חשדם של נכבדינו התעורר, והם התגנבו בשקט עד לצדה השני של משוכת השיחים, ושמעו ש"ג'ון רוצה לשכב עם אנה. היא השיבה שאל לה, פן תיכנס להריון. אז ג'ון הבטיח שיתחתן אתה למחרת היום. אז הסכימה אנה לבקשת ג'ון לדעת אותה (to have the carnal knowledge of her body). כאשר ג'ון ואנה כמעט סיימו את שהתחילו, עבר מוסר העדות את המשוכה ותפס את ג'ון בכנף חולצתו. הוא דרש שיסבירו לו מדוע הם עושים מעשה רע כזה. על זאת השיב ג'ון, שאנה היא אשתו על-פי הבטחה (his wife by promise), ושהוא אכן מתכוון לשאתה למחרת בבוקר בשעה שמונה. ג'ון לא קיים את הבטחתו, ולכן המקרה הגיע לבית-הדין. או, למשל, אותו איכר שהלך ב-1630 ליריד ופגש בשעות אחר הצהריים המאוחרות בעלמה חשקנית, שנתרצתה במהירות למיזמוטיו. עם רדת החשכה הם נשענו על עץ, מכיוון שהאדמה היתה רטובה מן הגשם, והחלו להשתגל. אלא שהם לא נתנו ליבם לכך שהמשענת שאיוו לעצמם לא היתה עץ אלון, אלא "עמוד מאי" (Maypole), עמוד גדול וגבוה שבראשו נקבעו פעמונים ושסביבו נהגו האיכרים לרקוד. עד מהרה החל העמוד להתנועע, וצלצולי הפעמונים הזעיקו למקום את כל באי היריד, שתפסו אותם בשעת מעשה.

לא מעטים נתפסו, אמנם, בשעת מעשה, אך מרבית העבריינים הובאו לבית הדין בהסתמך על עדויות נסיבתיות שמקורן ברכילות הכפר. בחברה שבה אנו עוסקים, מושג הפרטיות, כפי

שאנו מבינים אותו, כלל לא היה קיים. הכל ידעו הכל על הכל, כולל מה שנעשה בתחום צינעת הפרט. החדירה לרשות הפרט היתה תוצאה לא רק של יצר חטטנות ומציצנות טבעי ושל אופי החיים במקום קטן, אלא גם של המיבנה החברתי. העדך החברתי החשוב ביותר בכפר היה השכנות הטובה. למרות שמרבית האיכרים סבלו ממחסור והיו תלויים בחסדי כוחות שלא היתה להם שליטה עליהם, הם עזרו אחד לשני במידה שלא תיאמן. ובה במידה שהתחלקו בכל שהיה להם, כך גם התחלקו בחייהם הפרטיים. לכן כה קשה היה להסתיר אהבהים בחברה זו. כשאשה ראתה את תומאס, רודף הנשים, יוצא מהגורן של שכנה ג'ון וזמן מה לאחר מכן יצאה משם, סמוקת לחיים, אשתו של ג'ון, היא הניחה, ובצדק, כי תומאס ומרי שכנתה לא נכנסו לגורן כדי לבדוק את התבואה. גם לידת תינוק שהיה דומה יתר על המידה לאחד הכפריים ולא לאביו היתה מקור לרכילות ולתביעות בבתי-הדין. בעיקר סבלו מכך אדומי השיער, שכן בכל פעם שנולד לאחד האיכרים ילד ג'ינג'י, האשימו אותם לשונות רעות באחריות לכך. ולבסוף, מישגלים לא מעטים זכו להיודע ברבים משום שגברים התפארו בהם באוזני חבריהם, בדרך כלל בבית המרוח; כמו אותו איכר שסיפר לחבריו בבית המרוח שעם עלות השחר בראשון במאי, שהיה יום חג עממי חשוב, הוא יצא לשדות, פשט את בגדיו והת-גלגל עירום על העשב כדי לרחוץ את גופו בטל. מעשהו זה איפשר לו לשכב, במשך יום החג, עם שלוש נשים, שאת שמותיהן מנה. גם נשים חלקו לפעמים את סודן עם שכנות לא זהירות, שהעבירו אותו עד שהפך לנחלת הכפר כולו.

אלוהים הרואה-כל

רשימות בתי-הדין מלמדות אותנו גם על מני-עיהן של הנשים שאיבדו את בתוליהן. ששים אחוזים מהן הצהירו שהסכימו למישגל מפני שהגבר שאָתו שכבו הבטיח להתחתן אִתָּן, במוקדם או במאוחר. אמנם, חלק מהמבטיחים היו גברים נשואים; אולם, בחברה שבה שיעור התמותה היה כה גבוה כבאנגליה של המאה ה-17, לא היתה זו, בהכרח, הבטחה בעלמא. עשרה אחוזים מן הנשים הודו שהסכימו לקיים יחסי מין רק תמורת הבטחה מצד הגבר שבמידה שתהרנה, הוא יישא באחריות הכל-כלית לילד. עשרה אחוזים מן הנתבעות טענו שאולצו בכוח או באיומים לקיים יחסי מין. עשרה אחוזים נוספים איבדו את בתוליהן

משום שלא שלטו בעצמן, כתוצאה משתיה מופרות של בירה. ולבסוף, עשרה אחוזים מן הנערות התוודו בפני השופטים שהן היו כה מאוהבות, שהיו מוכנות לכל. כמו, למשל, אותה משרתת שמאבה קרא לה לצאת אליו באמצע הלילה, בחורף קר, בשעה שהשתוללה סופת שלג. הנערה פרצה את דלת בית אדונה הנעולה, יצאה אל אהובה והם קיימו יחסי מין כשהם נשענים על שער חצר בית הכומר. בקבוצה זו נכללות גם הנשים שהודו שנקטו יוזמה ופיתו את הגברים ששכבו אתן, משום שחשו כלפיהם תשוקה עזה שאיננה בת-כיבוש.

לא רווקות בלבד, אלא גם נשואות, הגיעו לבית-הדין, משום שהצמיחו קרניים לבעליהן. אדוארד שורטר טוען, בספרו המפורסם היווצרותה של המשפחה המודרנית, כי במאה ה-17 היה ניאוף מצד נשים נשואות נדיר בכל השכבות החברתיות. העדויות שלפנינו אינן מאשרות טענה זו. אמנם, מספרן של הנשואות שנשפטו על ניאוף היה קטן ממספרן של הרווקות, אבל הוא היה גדול מכדי שנוכל לבטלו. אייאפשר לאמוד את היקף התופעה, שכן לנשים נשואות היה קל יותר להסתיר את נאופיהן. בראש ובראשונה, גם כשילדו ממזר היה קשה להוכיח זאת. שנית, איכרים ובעלי מלאכה בינוניים, ולפעמים אפילו קטנים, נהגו להחזיק בבתם חניכים ושוליות שלמדו אצלם את עבודת האדמה או את האומנות. לפיכך, קל היה לאשה הנשואה למצוא מאהב צעיר ושוקק בבית. נשואות אחדות שהואשמו בניאוף טענו להגנתן, שהתאהבו בגבר שאָתו שכבו, ואחרות טענו שבעליהן עזבו את הבית לתקופות ארוכות מדי או שלא סיפקו אותן מבחינה מינית; כמו, למשל, אותה אשה שהצדיקה את נאופיה עם בנו של הכומר בכך שבעלה "שכב אִתָּה בשנים האחרונות רק אחת לשלושה חודשים, וגם אז במקום לזרוע את הזרע במקום הנכון הוא פלט אותך על החלק החיצוני של גופה" (Carnally coupled with her of late years but once a quarter and then what seed should be sown in the right ground he spent about the outward part of her body).

רבות מן הנשים שהובאו בפני בתי-המשפט שיתפו את הדיינים בהיסוסים שקדמו להח-לטתן להסכים למישגל. והנה, מתברר דבר מעניין: אצל רובן, ההיסוסים נבעו מן התור-צאות הכלכליות, החברתיות והמשפחתיות שיהיו ללידת ילד מחוץ לנישואין, ואצל הנשואות – מן הפחד מעירעור חיי הנישואין שלהן. רק קומץ מהנשים העלה שיקולים

מפי האיכר: "האם מעולם לא ראית קודם לכן שור משגל פרה" (Did you never see a cow bulled before). ברור לחלוטין, שהאיכרים לא קיבלו את השקפת הנצרות על המין. תאוות הגוף וסיפוקן היו, בעיניהם, דבר טבעי וטוב ולא ממשלתו של השטן. יחד עם זאת, החברה הכפרית הטילה ריסונים על הפעילות המינית של הפרט כדי למנוע שואה כלכלית וקונפליקט-טים חברתיים. רווקות נדרשו לשמור על בתור-ליהן עד סמוך לגיל הנישואין שאם לא כן היו מתחילות ללדת בגיל 16 או 17 במקום בגיל 26 או 27, דבר שהיה ממיט אסון כלכלי עליהן ועל האוכלוסיה בכללותה, שבין כה וכה חייתה על גבול הרעב. והנערות אכן התאפקו, שכן אלה שלא נזהרו ומצאו את עצמן עם ממזר, סבלו מסנקציות חריפות מצד המשפחה, החברים והקהילה כולה שהיתה צריכה לקיים את הילד על חשבונה במקרה שהאב לא נמצא. עם זאת, כלפי נערות שנקטו אמצעי זהירות ונתנו פומבי לקשרים שלהן עם

בתחילת המאה ה-17 מאשרת את ההבחנה שהגענו אליה באופן סטטיסטי, דהיינו, שההתנהגות המינית של האוכלוסיה הכפרית לא היתה מודרכת על-ידי הנורמות הדתיות. יחסי המין לפני הנישואין ומחוץ לנישואין לא נתפשו על-ידי מרבית האיכרים כחטא דתי, התנהגותם המינית נקבעה על-ידי נורמות שלא היה להן ולא כלום עם הנצרות. מעדויות שנרשמו בבית-המשפט וממקורות אחרים על חיי הכפר, אפשר לנסות לשחזרן, למשל, אחד הכמרים שתפס זוג בשעת מעשה והחל להטיף להם על החטא הנורא שבמעשיהם ועל העונש הצפוי להם משמיים קיבל את התשובה הבאה

מוסריים-דתיים כסיבה לנסיון לדחות את שידולי הגברים. כך למשל, נערה השיבה לשכן תאוותני, שניסה לפתותה בהבטחה שהדבר לא ייודע לאיש, "אתה מסתכל סביב ואיש אינו רואה אותך, אבל ישנו אלוהים הרואה את כל מעשיך." או גבר נשוי שהבטיח לשכנתו הנשואה אף היא ואשר אותה רצה לפתות, כי אם תתרצה לו ותהרהר ישא הוא בהוצאות אחזקת הילד; מששאלה אותו אם איננו ירא שנשמתו תידון לדראון עולם, השיב לה, שאין עונשים אלא בחיינו עלי אדמות, שבין כה וכה קצרים הם, וכי אם ייולד ילד יהיה זה עונש מספיק בשבילו, והוסיף: "לאחר המוות אין לא גן עדן ולא גיהנום" (after this there is neither heaven nor hell). אפשר, כמובן, לטעון שהנשים שנכשלו בעבירות מין היו בדיוק אותן נשים בקהילה שלא הפנימו את צווי המוסר הדתי. הרווקות החסרות דות, לעומת זאת, שמרו על בתוליהן מכל משמר, והנשואות האדוקות לא הצמיחו קרניים לבעליהן, ולכן לא הראשונות ולא האחרונות הגיעו לבתי-הדין. אלא שקשה לקבל טענה זו, משום שאין זה סביר כי בחברה שבה הנורמות המיניות הדתיות אכן הופנמו, מתוך מאות רבות של נשים שהגיעו לבתי המשפט, רק אצל חמש או שש מהן נתגלו מעצורים דתיים כלפי משגל מחוץ לנישואין. היו, בוודאי, נשים אדוקות בקהילה באותו זמן, שנמנעו מיחסי מין כאלה, אבל מרבית הנשים שהגיעו לערכאות בשל עבירות מין לא היו נשים מתירניות או פורקות עול, אלא נשים שהתנהגותן המינית היתה אופיינית לזו של רוב הנשים בקהילה. אולם חוסר מזלן גרם לכך שנתפסו או שלא הצליחו להתחתן עם הגברים שאתם שכבו.

היו, כפי שאפשר ללמוד מן המקורות, שתי קבוצות חריגות של נשים. בתחתית החברה היו המופקרות, הפילגשים, הזונות והזונות-למחצה, כמו, למשל, איווט מתולנד שהכריזה קבל עם ועדה "שהיא תפתח את דלתה בכל שעה משעות הלילה הן לגברים נשואים והן לצעירים". ברובד העליון של החברה הכפרית, לעומת זאת, היו נשותיהם האדוקות של היומין ושל כפריים פוריטנים אחרים, שהפנימו ומילאו בקפדנות אחר מצוות המוסר המיני הנוצרי כיאות ל"טובים יותר" (better sort) ול"אלוהיים" (godly), כפי שהם כינו את עצמם.

מידה של התאפקות מינית

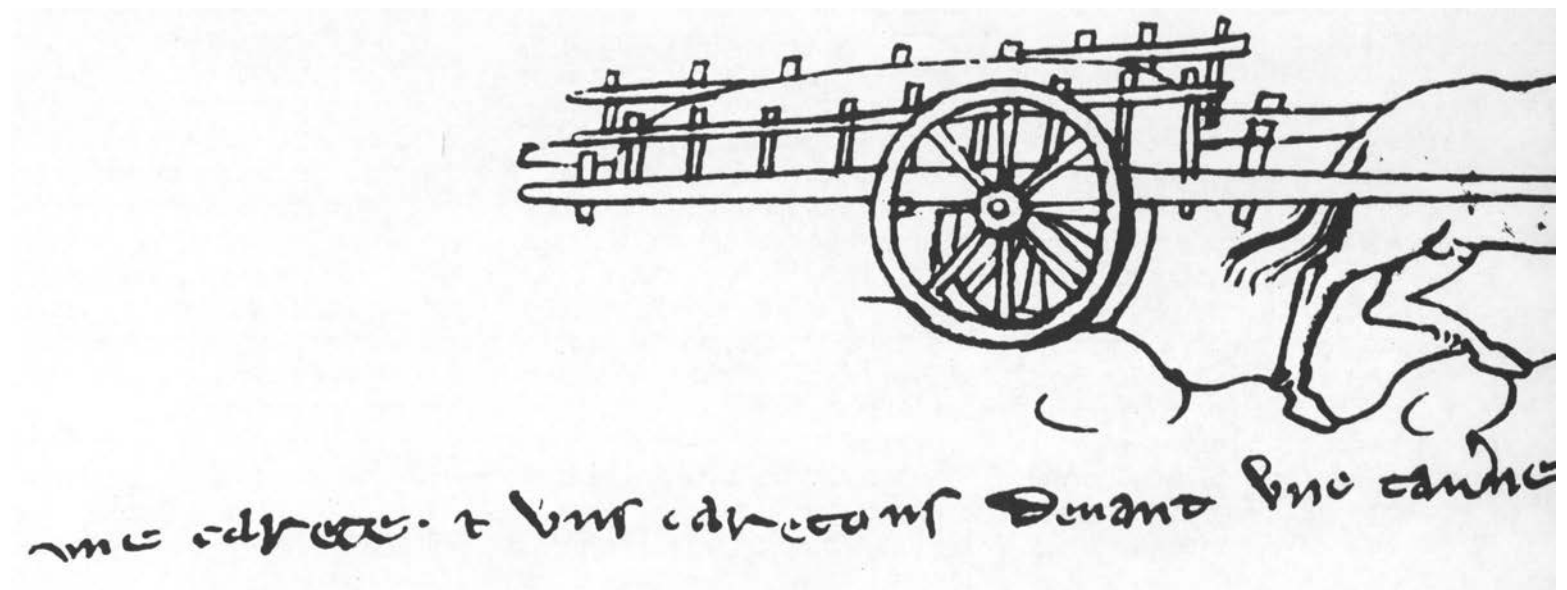
בדיקת העדויות של בתי-המשפט בסמרסט

חתניהן לעתיד, ובהיותן בהריון ננטשו, גילתה המשפחה והקהילה יותר סובלנות והבנה. באשר לנשים הנשואות, כיוון שהן נחשבו לרכושו של הבעל וכיוון שבחברה זו שלט המוסר הכפול שהתיר לגברים מה שאסר על נשים, חוסר נאמנות מצדן היה עלול להוביל למאבקים בלתי־פוסקים בין הגברים ולהרס הקהילה. הנשואות שלא היו נאמנות נסבלו על־ידי הקהילה אם נהגו באופן דיסקרטי ואם הכפריים חשבו שיש להן סיבה טובה, כמו למשל בעל המזניח אותן. אך כנגד אלה שלא היו אהודות או שנאפו בצורה בוטה, פעלה הקהילה לא רק באמצעות בתי־המשפט, אלא גם באופן ישיר על־ידי ביושן בפרהסיה, בין באמצעות תליית קרניים על דלת ביתן ובין באמצעות תהלוכה היתולית שבה השתתף הכפר כולו. נמצא, שככל שמעמדו הכלכלי של הבעל היה נמוך יותר, ועל כן תלותו הכלכלית באשתו רבה יותר, כך גדל החופש המיני שלה.

הגברים, לעומת זאת, נהנו כמובן ממידה רבה יותר של חרות מינית. הן הקהילה והן בתי־הדין נהגו כלפיהם בסלחנות רבה יותר מאשר כלפי הנשים. על הנשים הוטלה, בדרך כלל, האחריות לתוצאות, ולעתים קרובות נשאו הן לבדן בעונש. מה גם שרווקים ונשואים כאחד יכלו למצוא פורקן אצל המופקרות, אשר מסיבה זו נסבלו, כנראה, על־ידי הקהילה. בסיכומו של דבר, גם בהיעדר מעצורים דתיים גילו האיכרים, גברים ונשים כאחד, מידה רבה של התאפקות מינית. זאת בהתחשב בצפיפות המגורים שבה חיו, בחוסר כל הפרדה בין המינים, בחופש ההתרועעות שניתן לצעירים וצעירות לפני הנישואין, במיזגם החם והחושני ובכמות הבירה העצומה שסבאו מדי יום. אין ספק שהריסון המיני שגילו האיכרים נבע מרצון לשמור על מוסד המשפחה שהיה כה מרכזי בחברה שלהם ואשר איננו יכול להתקיים במקום שבו יש חופש מיני מוחלט. יחד עם זאת, הם מצאו דרך להקל על יסורי

האיפוק של חיי היום־יום ולחמוק לשעה קלה מן העין הפקוחה תמיד, לא של אלוהים, כפי שטענו הדרשנים, אלא של השכן והשכנה. בתרבות העממית שלהם, שהיתה נוצרית רק בקליפתה, היו חגים ומועדים רבים שבמקורם היו חגי טבע פאגאניים, כמו למשל ה"כריסמס" (Christmas), "האחד במאי" (Mayday) ו"ליל אמצע הקיץ" הקסום (Midsummer night). באנגליה המדייוואלית היו בין 60 ל־100 ימי חג וחופש מעבודה. החגים נחגגו בקרה ובשתייה כדת, בתהלוכות, במדורות, במסיכות, במשחקים, בשירה, בנגינה ובריקודים. חגיגות אלו הפרו את שיגרת החיים המונוטונית להחריד של עבודת האדמה, השכיחו את צרות ההווה ואת דאגות המחר, סייעו ליישוב סכסוכי שכנים ולחיזוק אחוות הקהילה. נראה שהחגיגות עזרו לא רק לפירוק מתחים כלכליים־חברתיים, אלא גם מיניים. הן לא היו אורגיות, אבל איסורים רבים הותרו לשעה קלה. גבר היה יכול, סוף סוף,

לשלוח ידו אל אשת שכנו שחמד זה כבר, ונערה צעירה יכלה לטעום בפעם הראשונה טעמו של גבר. האיכרים ידעו למצוא, בהזדמנויות אלה, דרכים להגיע לסיפוק מיני גם ללא מישגל. מובן שהיו כאלה ש"איבדו את הראש" ואכן כשליש מאמהות הממזרים שנחקרו על-ידי שופטי השלום בסמרסט הודו שאיבדו את בתוליהן באחת מן החגיגות הגדולות. בכפר. אך היה זה סיכון שהחברה הכפרית נטלה על עצמה כדי לשחרר לחץ וכדי לשמור על מוסד המשפחה ועל הקהילה.

כוחה המוגבל של הדרשה

אם בארבעים השנים הראשונות של המאה ה-17 לא היתה ההתנהגות המינית של האיכרים באנגליה כפופה לעקרונות המוסר המיני הנוצרי, קל וחומר בימי הביניים. למרות שאין ביכולתי לאשש הנחה זו לפני שאסיים את מחקרי על המקורות המדייוואליים, זו נראית לי הנחה מוצקה. בסוף המאה ה-16 ובמחצית הראשונה של המאה ה-17, עשתה הכמורה הפוריטנית, בתמיכתם של היומן והג'נטרי שקיבלו את בשורתה, מאמץ אדיר לתקן את מידות האיכרים ובכלל זה את התנהגותם המינית. אם למרות זאת נשארו מרבית האיכרים בשלהם, כפי שראינו, קשה להאמין שאבדו תיהם בימי הביניים, שמעולם לא עמדו בלחץ דומה, התנהגו אחרת. מה גם שהכמורה המדייוואלית, בניגוד לפוריטנית, נאה דרשה אך לא נאה קיימה. אמנם הכמורים הכפריים חדלו להתחתן אחרי הרפורמה של המאה ה-11, אך בניגוד לחובת הפרישות שהוטלה עליהם, הם המשיכו לחיות חיי אישות, בין בריש גלי ובין בסתר. הפרישות המינית רווחה יותר בקרב הכמורה הבינונית והגבוהה ובקרב הנזירים. אולם היו רביי-כנסיה שנאפוניהם הגלויים לא היו מביישים את קזנובה, ואפילו נזירים ונזירות לא בחלו במין, כפי שידעו הכל. למשל, במנזר הפרמונסטרציאני של הלזואין שליד בירמינגהם נערכה בתחילת המאה ה-13 ביקורת. נמצא, שהנזירים עסוקים בניהול אחוזתם יותר מאשר בתפילה ובהגות, וחלק מהם בקיא בחמוקיהן של נערות הכפר יותר מאשר בכתבי הקודש. קשה להאמין שהאיכרים היו משנים את התנהגותם המינית וגוזרים על עצמם נורמות חדשות וקשות בשעה שאנשי הכנסיה עצמם לא היו מסוגלים לעמוד בהן. אמנם, הפרנסיסקנים והדומיניקנים חיפשו מסילות אל לב המאמינים הפשוטים, והיו להם במאות ה-13 וה-14 דרשנים מעולים שריתקו את קהל שומעיהם. אולם נראה,

שעיקר השפעתם היתה על בני השכבות הכי נוניות והגבוהות בערים. ובאשר לאיכרים, הם בוודאי נוכחו לדעת, בדומה לדרשנים הפר-ריטנים שבאו אחריהם, שכוחה של דרשה, ואפילו היא בנויה היטב, אפילו היא כוללת דוגמאות מחיי יום-יום ומושמעת מפי נואמים מעולים, מוגבל כשהיא מופנית אל אנשים בעלי עולם מושגים שונה לחלוטין.

הכנסיה לא הסתפקה בפירסום צוים ובדר-שות, אלא הפעילה נגד ה"זנאים" (leche-rous), כפי שצ'וסר קורא להם, את 250 בתי-הדין שלה. אולם יעילותם של עונשי הוידוי והמלקות היתה מפוקפקת. ברשימה של עברייני מין שנשפטו במרכז-אנגליה בשנת 1300 בפני בית-דין כנסייתי מקומי שבתחום סמכותו היו 12 כפרים ועיר שדה אחת, כ-20 אחוזים מבין 94 העבריינים והעברייניות נשפטו על עבירה חוזרת עם אותו בן-זוג. אצל אחד הזוגות היתה זו העבירה השביעית. בחלק מן האחוזות באנגליה המדי-יוואלית הטיל האדון על בנותיהם ואלמנור-תיהם של הטרפים שלו קנס על קיום יחסי מין מחוץ לנישואין שנקרא leywite, וקנס על הולדת ממזר שנקרא childwite. הקנס לא הוטל מטעמים מוסריים ולא נועד לתקן את מידותיהם של האיכרים. הסיבה היתה כספית. אם נשים לא-חופשיות חיו חיי אישות עם גברים וילדו ילדים ללא נישואין, היה האדון מפסיד את התשלום שהגיע לו בעבור הסכמתו לנישואי בנות הסרפים.

בדרך כלל, שיעור הקנס על קיום יחסי מין או על לידת ילד מחוץ לנישואין היה זהה לשיעורו של התשלום בעבור נישואין. בקהילה הכפרית של הלזואין במרכז-אנגליה, שאותה חקרת, היה בין השנים 1270 ל-1400 קשר בין המצב הכלכלי למספר היחסי של הקנסות על קיום יחסי מין מחוץ לנישואין. ראשית, רוב הנערות שנקנסו (90%) באו מן המשפחות העניות בכפר, ושנית, כשהמצב הכלכלי הורע עלה מספר הקנסות, וכשהשתפר — ירד מספרם. הסיבה לכך פשוטה: הרעת המצב הכלכלי הקטינה באופן ניכר את היצע החתנים האפשריים לבנות העניות שהגיעו לפירוקן. במצב זה מצאו את עצמן יותר נערות בהריון, מבלי שבן זוגן יוכל להקים עמן משפחה. כמו כן, משום שהן השתוקקו כל-כך להינשא, היה קל לגברים לפתותן לשכב עמם ואחר-כך להתכחש להבטחתם. הנתונים מבתי-הדין הכנסייתיים והמנוריאליים המצויים בידי (יש צורך בנתונים נוספים ממקורות אלה), מלמד-דים שיחסי מין לפני הנישואין ומחוצ להם רווחו בין האיכרים במאות ה-13 וה-14 לא

פחות מאשר במאות ה-16 וה-17, ואולי יותר.

מין בתקופות שחונות

לפני זמן לא רב העלה היסטוריון אנגלי של ראשית העת החדשה את הטענה שהמימצא בהלזואין, למרות שהוא עדיין מימצא יחיד, מורה על כך שהעליה בפעילות כנגד עברייני המין בסוף המאה ה-16 ובראשית המאה ה-17 אינה תוצאה של הפוריטניות, אלא של הידרדרות כלכלית. באותה תקופה סבלה החברה הכפרית ממשבר כלכלי קשה, ולכן עלה מספר עברייני המין בבתי-הדין הכנסייתיים. יתר על כן, כפי שמרבית העבירות דווחו לבתי-המשפט בראשית העת החדשה על-ידי היומן, כן שהיוו את האוליגרכיה השלטת בכפרים, כך גם דווחו עבירות אלה לבית-הדין המנוריאל-בימי הביניים על-ידי ה"מושבעים" (jury men) שנבחרו גם הם מכין האיכרים העשיר-ים שהנהיגו את הקהילה הכפרית. בשתי התקופות, דהיינו בימי הביניים ובראשית העת החדשה, טוען החוקר האנגלי, נחשבו חריגות מהמוסר המיני הנוצרי בגדר חטא. הפעולה נגדן בראשית העת החדשה איננה, איפוא, תוצאה של הפוריטניות. בתולדותיהן של הכנ-סיות, הן הקתולית והן הפרוטסטנטית, היו כמה גלים של תיקונים, וזה של ראשית העת החדשה הוא אחד מהם.

תזה זו אינה מקובלת עלי מכמה סיבות: א. אין שום הוכחה שגל של תיקון מידות פקד את אנגליה בתקופה שעליה יש לנו עדויות מבית-הדין המנוריאל-לי, דהיינו בין 1270 ל-1340: ב. האיכרים העשירים בימי הביניים שדיווחו בבית-הדין המנוריאל-לי על קיום יחסי-מין מחוץ לנישואין ועל ממזרים של נשים לא חופשיות, עשו כן משום שהיו חייבים לדווח על כל פגיעה ברכוש האדון. אם לא עשו כן — הם היו צפויים לקנס. ואכן, מפעם לפעם נקנסו המושבעים כשלא דיווחו, משום שהא-רון קיים עליהם פיקוח צמוד. לכן אי-אפשר לטעון שהיתה להם אותה מידה של שיקול דעת כמו לגבאי הכנסיות ולמושבעים שדיווחו על עבירות מין בראשית העת החדשה: ג. בעוד שהאיכרים העשירים היו חלק בלתי-נפרד מן הקהילה ומן התרבות הכפרית, היומן הוציאו את עצמם במידה רבה מהקהילה, ואימצו לעצמם, כפי שעוד נראה, את הערכים ואת תרבות החיים של הג'נטרי, שהיו מבוס-סים על הפוריטניות. יחד אִתם, אימצו לעצמם גם נורמות של התנהגות מינית לא-איכרית. בשתי התקופות שאנו משווים ביניהן, דהיינו,

תמונה כפרית. איור לכתב-יד מן המאה ה-12. גברים ונשים עבדו יחד בעבודות השדה, אך שמרו בדרך כלל על ריסון מיני.

איכר בשדה שיכולים. המאה ה־15. החברה האיכרית בימי הביניים היתה סגורה וצפופה, והכל בה ידעו על הכל.

בין 1270 ל-1340 ובין 1570 ל-1640, סבלה החברה הכפרית ממשבר כלכלי בשל הפרת האיזון בין האוכלוסיה למשאבים שעמדו לרשותה. מחיריהם של מוצרי המזון, הקרקע עות ושיעורי הרנטה האמירו, שכר העבודה הריאלי ירד מאוד, והפועלים החקלאים והאיכרים הזעירים חיו מתחת לגבול הרעב או בסמוך לו. יתר על כן, בתקופות שבין השנים 1290 ל-1320 ובין 1590 ל-1640 היו שנים שחונות רבות, שבהן הכזיבו היבולים, דבר שגרם לרעב ולשיעור תמותה גבוה במיוחד. כמו כן, בשתי התקופות נחשפה החברה הכפרית ללחצים פנימיים קשים, בשל קיומם של פערים כלכליים חריפים בין השכבות השונות. אולם למרות קווי-דמיון אלה היו הבדלים משמעותיים ביותר במיבנה החברה הכפרית בשלהי ימי-הביניים ובראשית העת החדשה. ברוב חלקי אנגליה בשנים 1270–1340 התמתן הקיטוב בחברה הכפרית בשל נוכחותה של שכבה גדולה של איכרים בינוניים. כן היו גורמים שעודדו את האיכרים כולם לשתף פעולה ולקיים מסגרת קהילתית חזקה ומגובשת: החקלאות של השדות הפתוחים, שטחי היער והמרעה הטבעי שניצולם היה משותף לכולם ולחץ האדון שניצל אותם תוך הפעלת סמכויות הענישה שלו בשעת הצורך. האיכרים העשירים אמנם שלטו בקהילה מבחינה כלכלית וציבורית, אלא שהם היו זקוקים לשיתוף-פעולה מצד שכניהם העניים יותר, משום שזקקו להם בניהול המאבק הבתלתי-פוסק באדון. מה גם שרבים מבין האיכרים העשירים עצמם היו, מבחינה משפטית, אנשים לא-חופשיים.

תרבות חליפית לתרבות הכפרית

בתחילת העת החדשה עברה החברה הכפרית שינויים מפליגים, בעיקר באזורים המישוריים והפוריים של אנגליה. בשל גדילת האוכלוסין המהירה והאינפלציה הדוהרת גבר הקיטוב בחברת האיכרים. היבולים הגרועים של סוף המאה ה-16 ושל ראשית המאה ה-17 שחקו את האיכרות הבינונית, ובכפרים רבים התפלגה האוכלוסיה לקבוצה קטנה של יומן בעלי משקים גדולים ולקבוצה גדולה של איכרים זעירים ושל פועלים, שהועסקו בחקלאות וב"תעשיות" כפר. הגורמים שתרמו לשיתוף-הפעולה היומימי בין האיכרים הלכו ונעלמו עם הפיכת השדות הפתוחים לשדות סגורים ועם הגידור של שטחי מרעה ויער, שחדלו להיות נחלת הכלל והפכו לקניין פרטי. בניגוד לאריסים בימי-הביניים, האריסים ברא-

שית העת החדשה היו כולם אנשים חופשיים מבחינה משפטית, והאדונים חדלו לנצלם על-ידי הפעלה ישירה של סמכויות ענישה. במקום זאת, ניצולם של האריסים על-ידי בעלי האדון זות נעשה באמצעים כלכליים וחוקיים ובעזרת האריסים העשירים – היומן, ששיתפו אתם פעולה. למשל, כדי לגדר את השדות הפתוחים או את שטחי המרעה נדרשה הסכמת הקהילה, והיומן ידעו להשיגה, ותמורת שירותם זכו לפיצוי נדיב מן האדונים. היומן ייצרו, כמו בעלי האחוות, מוצרי חקלאות בקנה מידה גדול לשם שיווק, הוציאו את עצמם מבחינה כלכלית מהקהילה הכפרית וקשרו את גורלם בג'נטרי. הם שיתפו פעולה עם כוחות הקידמה מבחינה כלכלית, כוחות שפיתחו חקלאות אינדוידואלית במקומה של החקלאות הקומונאלית. החקלאות האינדוידואלית ייצרה לשם שיווק ולא לשם צריכה עצמית, והתפוקה שלה היתה גבוהה הרבה יותר כיוון שהיתה רציונלית ומתוכננת יותר מן החקלאות המסורתית. להתרחקות של היומן משכניהם העניים יותר ולהתקרבותם אל הג'נטרי שמעליהם היה גם ביטוי תרבותי. במאות ה-16 וה-17 התרחב מאוד מעגל יודעי קרוא וכתוב באנגליה, אלא שהתרחבות זו היתה סלקטיבית ווית. בעוד שבמהלך המאה ה-17 זכו כל בני המעמד העליון להשכלה פורמלית, מרבית האיכרים והפועלים לא ידעו קרוא וכתוב. לעומת זאת, בתקופה זו, יותר ממחצית היומן למדו לפחות קרוא וכתוב, והיו אפילו בנים של יומן, אם כי במספר קטן, שהגיעו עד אוקספורד וקיימברידג'. ההתקרבות התרבותית לג'נטרי מצאה לה ביטוי גם באימוץ דרכיה של הפרוטסטנטיות הרדיקלית. אמנם, הפורטניות לא חדרה לכל הנפות באנגליה באותה המידה, וגם בתוך הנפות עצמן היו הבדלים בין הפארוכיות: אולם, בקהילות רבות שהורשעו ממנה, הפורטנים הראשונים והבולטים באו מבין שורות היומן. למרות שהיו גם איכרים זעירים ופועלים פורטנים, המישנה הפורטנית מצאה לה מהלכים בעיקר בקרב היומן. מישנה זו העלתה על נס את המשמעת – הן העצמית והן הציבורית – את ערך העבודה, את החסכנות והריסון העצמי, את הסדר וההתנהגות הרציונלית, את הבחינה העצמית המתמדת לשם שיפור ההתנהגות, את הישענות האדם על עצמו, את ראיית הכישלון כתוצאה של מחדל אישי או כמבחן מצד ההשגחה ולא כפרי המיקרה העיוור, ולבסוף את החלוקה הדיכוטומית בין הנבחרים שיוכו לגאולה ובין רוב בני האדם שיהיו נידונים לדראון עולם, ועל כן עליהם לקבל את מרותם

של הנבחרים. במלחמת הקיום הכלכלית האכזרית שהתנהלה באנגליה בראשית העת החדשה, הגיעו היומן למה שהגיעו בזכות אותן תכונות שהפורטניות העניקה להן מעמד של סגולות טובות דתיות. במלים אחרות, היומן היו, למעשה, פורטנים עוד בטרם הגיעה בשורתו של קאלוויין אל חופי אנגליה. הפורטניות הפכה את הערכים שלהם לחלק ממערכת מוסרית דתית מגובשת, ובכך היא חיזקה אותם ככל כפליים וחישלה אנשים של ברזל. הפורטניות גם נתנה להם זהות עצמית חדשה ואידיאולוגיה שאיפשרה להם להשלים את ניתוקם מן החברה ומן התרבות הכפרית. היומן היו אנשים שהגיעו למה שהגיעו, בין השאר, על-ידי רמיסת שכניהם החלשים והעניים. חלקם סבלו מנקיפות מצפון ומרגשות אשמה כל עוד עולם הערכים המסורתי של הכפר היה גם עולמם. הפורטניות שיחררה אותם, במידה רבה, מאלה. העניים, הנוודים והאיכרים שנתרושו נתפשו עתה כאשמים בעצמם כמה שאירע להם, ולא היומן המצליח חים נבחרים האלוהים. הפורטניות המבוססת על קריאה ולימוד של כתבי הקודש, על הליכה סדירה לכנסייה, לתפילה ולשמיעת דרשה ועל חיים חמורים, נזיריים כמעט, נתנה להם תרבות חליפית לתרבות הכפרית. התרבות החליפית איפשרה להם ולילדיהם להיות אחרים ולעמוד בפיתוייה של התרבות האחרת, כפי שתיאר זאת הפיליפ ריצ'ארד באקסטור בכיורגפיה שלו. אימוץ הפורטניות גם קירב את היומן אל המעמד שמעליהם, שאליו חתרו הכל וחלקם אף הצליח להגיע. השינוי בהתנהגותם של היומן בעקבות אימוץ הפורטניות התבטא בשינוי התנהגותם המינית והתאמתה לעקרונות הנצרות. נמצא, שמהעשור הראשון של המאה ה-17, ירד בצורה ניכרת מספרם של הפורטנים שהואשמו בעבירות מזין, אם כי, כפי שהיה אפשר לצפות, קיימו הנשים הפורטניות יותר מן הגברים הפורטנים את צווי המוסר המיני הנוצרי. אף על פי כן, אפשר לראות שאותם גברים פורטנים שקיימו יחסי מין מחוץ לנישואין סבלו מרגשות אשמה קשים, משום שהם, בניגוד לאיכרים, הפנימו את צווי המוסר המיני הנוצרי. ראלף ג'וסלין, הכומר הפורטני של ארל קולנה במחוז אסקס, כתב ביומנו בשנת 1645: "השבוע המשרתת של ג'ון ריד ילדה ילד והאשימה אותו באב-הות. איש זה היה לפני חסיד נאמן שזכה להערצה בשל התנהגות מופתית. אולם יצרו הנחותים התגברו עליו והוא החל לשתות לשכרה ולהזניח את עבודת האלוהים... מי יתן שהאלוהים יעוררו על-ידי נפילה גדולה זו."

תגיגה כפרית. תחריט של ברויגל האב. החגיגות השרו את שגרת החיים של עבודת האדמה וסייעו לפירוק מתחים.

Aux quatre Vents

wel dueren,
 n den rommel vermach:
 en rueren,
 een bruyloft. alden dach.

Nu hebbelyck hannen danst soomen plach,
 Ick luyster na de pijp en ghy mist den voete:
 Maer ons bruyt neemt nu van dansen verdrach,
 Trouwens, tis oock best, want sy ghaet vol en soete.

או להישאר ברמה גבוהה, לאור המצב הכלכלי הקשה בכפרים ולאור העובדה שהיבולים של שנות ה-20 וה-30 של המאה ה-17 היו גרועים במיוחד. סביר להניח, אם כן, ששיעור הממזרים ירד בשל הלחץ שהפעיל המיסוד הפוריטני. העקומה מלמדת ששיעור הממזרים הוסיף לרדת והגיע לרמה נמוכה מאוד בזמן מלחמת האזרחים והקומונוולס (Common-wealth), דהיינו בין השנים 1640 – 1660. אלא שירידה זו אינה משקפת ירידה בשיעור הממזרים אלא היא תוצאה של אי-רשום ממזרים בפנקסי הקהילה מסיבות שלא כאן המקום לפרטן.

אולם למרות הלחץ האדיר סירבו האיכרים בעקשנות, כפי שראינו, לקבל את נורמות המין של הכנסייה, שהפכו להיות נחלתם של ה"נבחרים" הפוריטניים, אך לא שלהם. התרבות העממית המסורתית, שנורמות המין של האיכרים היו חלק ממנה, גילתה חיוניות וכוח הישרדות, למרות שהיתה כבר בתהליך ירידה. הפוריטנים גילו, להפתעתם ולאכזבתם, שהאיכרים הם "חסיני הטפות" וכפי שאמר אחד מהם: "אנשים שומעים הרבה, לומדים מעט ועושים עוד פחות". הנבונים שבהם הבינו שהבעיה נעוצה בכך, שלאיכרים עולם מושגים וערכים משלהם ושאינן הם סתם מטומ' טמים ורעים מטיבעם. האיכרים שמעו את "הקישקושים התנ"כיים", כפי שפוננו הדרשות חוצבות הלהבות, ובה בשעה המשיכו להתמכר לתענוגות הגוף, לפני הנישואין, במסגרת הנישואין ומחוץ להם, ללא רגשות אשם על כך שאינן הם מקיימים את מישנתם של פאולוס או של אוגוסטינוס הקדוש.

הכוחות הכלכליים, שהחלו לקעקע את המבנה המסורתי של החברה ושל הקהילה הכפרית, השלימו את מלאכתם במאה ה-18. אז גם נעלמה התרבות הכפרית המיוחדת מן העולם. ההתקפה הפוריטנית על תרבות זו היתה אות מבשר רעות ועל כן צדק אותו ספן מראמזוגייט שאמר ב-1581 כי "אנגליה שוב לא היתה עולצת מאז שאילצו אותנו ללכת לכנסייה" (it was never merry England since we were impressed to come to church).

לקריאה נוספת:

H.S. Bennet, *Life on the English Manor*, Cambridge 1971.

P. Clark, *English Provincial Society from the Reformation to the Revolution*, Sussex 1977.

C. Hill, *Society and Puritanism in Pre-Revolutionary England*, London 1964.

P. Laslett, K. Oosterveen and R.M. Smith, *Bastardy and its Comparative History*, London 1980.

מרוכב בושה על חטאו הסתגר ג'ון ריד בביתו, ובאוקטובר, לאחר שמכר את משקו, עזב את הקהילה. ככל שמלמדים אותנו המקורות, התנהגות זו שונה מאוד מהתנהגות האיכרים שקיימו יחסי מין מחוץ לנישואין, ולא ראו במעשים אלה חטא.

מיתקפה נגד התרבות העממית

בסוף המאה ה-16, אך בעיקר במחצית הראשונה של המאה ה-17, פתחו השלטונות – שהיו מעוניינים לחזק את הסדר ואת הבטחון הפנימי בממלכה – והכמורה הפוריטנית במסע, שלא היה כמוהו, לשינוי התנהגותם של בני השכבות הנמוכות ולריסונם. נעשה נסיון לצמצם במידה ניכרת את מספרם של בתי-המרוח הכפריים – "מאורות השטן" בפי הפוריטנים – נאסרו הנוודות, הבטלנות, השיכרות, השימוש בלשון גסה והרבה מן החגיגות הכפריות ונוהגים אחרים של התרבות העממית; כולם חוייבו לציית לנציגי הרשות ולאנשים רמי מעלה ולגלות יראת-כבוד כלפיהם, ללכת בכל יום ראשון לכנסייה ולמלא בקפדנות את צווי המוסר הדתי, בולל את אלה הנוגעים בענייני מין. על מנת להגשים תיקון מידות זה שהיה, למעשה, מיתקפה כללית נגד התרבות העממית, השתמשה העילית השלטת בנשק החרב והמלה; בחרב כדי "לשנות את ההתנהגות החיצונית" ובמלה כדי "לעצב מחדש את נשמותיהם של האנשים" (The sword "to conform the outside", the word "to reform the inside"). על חריפותה של המיתקפה הפוריטנית אפשר ללמוד מן העובדה שמשנת 1610 ואילך החלו בתי-הדין הכנסייתיים להעניש נשים נשואות שהרו קודם לחתונה בפתח הכנסייה.

הפעולה הנמרצת של בתי-הדין נגד התנהגות מינית שחרגה מכללי המוסר הנוצרי בכלל ונגד הממזרות בפרט, השיגה תוצאות רבות יותר מבעבר, בעיקר משום שיתוף-הפעולה של היומין הפוריטניים. לא זו בלבד שהללו דיווחו בנאמנות על סטיות מן הנורמות, אלא אף השתמשו במעמדם בקהילה, כמעבידים וכאחראים על הסעד, כדי לפעול באורח לא פורמלי נגד עבריינים מועדים. שופטי השלום, מן הג'נטרי, הטילו אף הם על אמהות לממזרים עונשים חמורים מבעבר. תוצאת פעולה זו ניכרת בירידה שחלה (10% לערך) במספר הנשים שהרו לפני הנישואין ובירידה בעקומת הממזרים מ-1600 ועד 1640. בתקופה זו היה שיעור הממזרים צריך לעלות

